

2. Внутрішньо переміщеним особам / Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam> (дата звернення: 06.04.2026).
3. Горемикіна Ю. В. Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3 (41). С. 91–113. DOI: 10.15407/dse2020.03.091. URL: https://www.dse.org.ua/arhcive/41/3_%2841%29_2020.pdf (дата звернення: 06.04.2026).
4. Заяць Т., Краєвська Г. Міжсекторальна співпраця в контексті соціального розвитку територіальних громад України. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1 (55). С. 59–77. DOI: 10.15407/dse2024.01.059. URL: <https://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0001479506> (дата звернення: 07.04.2026).
5. Інформаційна довідка щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб / Дослідницька служба Верховної Ради України. 2025. 14 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33607.pdf> (дата звернення: 07.04.2026).
6. Стратегічний план Ради з питань внутрішньо переміщених осіб при Київській міській військовій адміністрації на 2026–2027 рр. (2 роки). Київ, 2026. 58 с. URL: <https://minio.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/26/2026/02/26/%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B0%20%D0%92%D0%9F%D0%9E%20%D0%9A%D0%9C%D0%94%D0%90%202026-2027.pdf> (дата звернення: 07.04.2026).

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Польник Ірина,
здобувач першого рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню механізмів державної підтримки неповних сімей в умовах сучасних суспільних трансформацій. Здійснено критичний аналіз законодавчого забезпечення у галузі соціального супроводу одиноких батьків та їхніх неповнолітніх дітей. Розкрито специфіку організаційних форм і практичних методів фахової соціальної роботи з цією категорією клієнтів. Виявлено системні прогалини у чинній моделі соціального захисту та обґрунтовано практичні рекомендації щодо підвищення її дієвості в контексті актуальних суспільних викликів.

Ключові слова: *одинокі батьки, неповна сім'я, соціальний захист, соціальна підтримка, державна допомога, соціальна робота.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та демографічних змін в Україні питання соціального захисту неповних сімей набуває особливої актуальності. Неповна сім'я – це сім'я, у якій дитина (діти) виховується одним із батьків, найчастіше матір'ю. За статистичними даними, в Україні налічується понад 1,5 млн. неповних сімей, і ця кількість постійно зростає внаслідок розлучень, смерті одного з подружжя, народження дітей поза шлюбом та вимушеного переселення через воєнні дії [1, с. 12].

Монобатьківські родини належать до найбільш соціально незахищених верств населення, оскільки постійно зазнають цілого спектра взаємопов'язаних труднощів: хронічної фінансової нестачі, гострого дефіциту часу на повноцінне виховання дітей, надмірного психоемоційного навантаження на єдиного дорослого члена сім'ї, а також суттєвих обмежень у сфері особистісної самореалізації. З огляду на це, побудова дієвої та доступної системи соціального захисту зазначеної категорії сімей є першочерговим завданням державної соціальної політики.

Мета статті: розкрити соціальний захист неповних сімей в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист неповних сімей в Україні здійснюється на підставі розгалуженої нормативно-правової бази. Основоположними документами є Конституція України, Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Сімейний кодекс України, а також низка підзаконних нормативних актів, що регулюють порядок надання різних видів соціальної допомоги [2, с. 45].

Система державних виплат для неповних сімей включає кілька ключових компонентів. По-перше, це допомога при народженні дитини, яка виплачується незалежно від сімейного стану матері. По-друге,

одиноким матерям та батькам призначається щомісячна допомога на дітей одиноким матерям. По-третє, у разі неотримання аліментів від другого з батьків держава забезпечує виплату тимчасової державної допомоги на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів [3, с. 78].

Однією з ключових частин системи соціального захисту є пільги та субсидії. Неповні сім'ї мають право на першочергове отримання соціального житла, пільги на оплату комунальних послуг, пільговий проїзд у громадському транспорті для дітей, безкоштовне або пільгове харчування у дошкільних та шкільних закладах освіти. Окрім того, дітям з неповних сімей надаються пільги при вступі до позашкільних навчальних закладів та вищих навчальних закладів [4, с. 103].

Соціальна робота з неповними сім'ями здійснюється через розгалужену мережу соціальних служб. Центри соціальних служб, орієнтовані на підтримку сімей, дітей та молоді забезпечують широкий спектр послуг: соціально-психологічну підтримку, юридичні консультації, допомогу у вирішенні побутових проблем, сприяння у працевлаштуванні. Фахівці з соціальної роботи здійснюють патронажний супровід сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах [5, с. 34].

Суттєву роль у системі соціального захисту неповних сімей відіграє третій сектор – громадські організації та благодійні фонди. Вони реалізують програми матеріальної допомоги, психологічної підтримки, організовують табори відпочинку для дітей, проводять навчальні тренінги для одиноких батьків з питань виховання, управління сімейним бюджетом та протидії стресу. Партнерство між державними органами та громадськими організаціями дозволяє охопити більшу кількість сімей, що потребують підтримки [6, с. 67].

Разом з тим система соціального захисту неповних сімей має суттєві недоліки. Рівень державних виплат залишається недостатнім для забезпечення гідного рівня життя: розмір допомоги на дітей одиноким матерям не відповідає реальному прожитковому мінімуму. Бюрократичні процедури оформлення пільг і виплат є надмірно складними, що ускладнює доступ до підтримки для соціально незахищених категорій населення [2, с. 52].

Проблема соціального захисту неповних сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) потребує великої уваги. Внаслідок збройного конфлікту на сході України та повномасштабного вторгнення росії з 2022 року значна кількість сімей опинилась у вимушеному переселенні. Такі сім'ї стикаються з подвійним тягарем: ризиками, характерними для

неповних сімей, та труднощами, пов'язаними із втратою житла, роботи і звичного соціального оточення [7, с. 18].

Для підвищення ефективності системи соціального захисту для неповних сімей в Україні слід впровадити цілісний комплекс заходів. Насамперед, слід переглянути розміри державних виплат з урахуванням реального прожиткового мінімуму та рівня інфляції. По-друге, важливо спростити адміністративні процедури отримання допомоги шляхом розширення можливостей електронних сервісів. По-третє, необхідно розвивати систему соціально-психологічної підтримки, приділяючи особливу увагу профілактиці емоційного вигорання у одиноких батьків [3, с. 85].

Перспективним напрямом є також розвиток системи соціального підприємництва, яке дозволяє забезпечити зайнятість одиноких батьків на умовах гнучкого графіку роботи. Впровадження програм мікрокредитування для одиноких матерів і батьків, які прагнуть відкрити власну справу, сприятиме їхній економічній незалежності та зменшенню залежності від державних виплат [5, с. 41].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Система соціального захисту неповних сімей в Україні характеризується багаторівневістю та структурною диференційованістю й охоплює комплекс матеріальних виплат, пільгових механізмів, соціальних послуг і психологічного супроводу. Попри наявність відповідної нормативно-правової бази та розгалуженої мережі спеціалізованих установ, її функціонування залишається недостатньо ефективним. Реалізація запропонованих заходів покращить матеріальне становище і психологічний клімат у неповних сім'ях та створить умови для гармонійного розвитку дітей, позбавлених виховання одного з батьків.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на компаративний аналіз досвіду зарубіжних країн у галузі підтримки неповних сімей, дослідження можливостей його адаптації до вітчизняних умов, а також на розробку системи конкретних науково обґрунтованих пропозицій щодо модернізації чинної нормативно-правової бази у досліджуваній сфері.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : Логос, 2003. 134 с.
2. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>.
3. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 136 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27.12.2001 № 1751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF>.

5. Семигіна Т. В. Робота в громаді: практика й політика. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 180 с.

6. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверєва та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

7. Тесленко М. М. Соціальний захист вимушено переміщених осіб в Україні: стан та перспективи. Соціальна робота в Україні: теорія та практика. 2022. № 3. С. 15–24.

Галина Олійник,
*доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*
Тулай Роксолана,
*бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті розкрито сучасний стан системи соціальних послуг для людей літнього віку в Україні та окреслено основні тенденції її розвитку в умовах демографічного старіння, соціально-економічних змін і трансформації підходів до соціальної підтримки населення. Проаналізовано зміст соціальних послуг, що надаються особам літнього віку, визначено їх значення для забезпечення гідного рівня життя, підтримання соціальної активності, збереження автономності та попередження соціальної ізоляції. Особливу увагу зосереджено на проблемах доступності, якості, адресності та організаційного забезпечення соціального обслуговування цієї категорії населення.

Ключові слова: соціальні послуги, люди літнього віку, соціальне обслуговування, соціальний захист, догляд, територіальна громада.

Постановка проблеми. Соціальні послуги для людей літнього віку в сучасних умовах набувають особливого значення, оскільки йдеться не